

dig verdwijnen, door ROSE aan jodium werd toegeschreven. Vooral ten opzichte van de longen, waar eene dergelijke verdamping in vivo nog veel sneller zal gaan door het aanhoudend contact met versehe lucht, komt mij die verkleuring wat apocryph voor. Wat eindelijk de oorzaak betreft van den plotseligen dood, deze kan moeilijk in eene hartverlamming gezocht worden ten gevolge der resistentie in het gecontraheerde vaatstelsel; die resistentie was immers reeds 8 dagen vóór de op haar volgende relaxatie opgeheven? Schoon ik dus nog huiverig ben ROSE's meening in allen deele aan te kleven, acht ik niettemin zijne bijdrage van veel gewicht voor de beoordeeling der werking van jodium in groote giften. Of zijne theorie omtrent de circulatie van het jodium juist is, zullen naauwkeurige waarnemingen bij toediening van kleine giften jodium later moeten aantonen.]

G. D. L. HUET.

I N G E Z O N D E N S T U K .

ONZE RICHTING IN ONS HANDELEN AAN HET ZIEKBED.

Drie redevoeringen zijn dezer dagen aan de Leidsche Akademie uitgesproken door drie mannen, die in hun gedeelte van het vak allen reeds eene gevestigde reputatie hebben, die door hunne handelingen en geschriften reeds sedert geruimen tijd aanspraak konden maken op onze achting voor hun weten. Ik bedoel de redevoeringen van de Proff. A. HEYNSIUS, T. ZAAIJER en J. A. BOOGAARD 1). In deze drie redevoeringen ontwikkelen elk op hunne wijze de voortreffelijkheid van hun vakgedeelte en geven allen ook aan ons practici het regt van mede te praten.

Wij zullen ons niet vermeten den uitstekenden Physioloog in zijne uiteenzetting van het nut der tegenwoordige Physiologie tegen te spreken, nog veel minder den inderdaad grooten pathologischen Anatoom, dien wij in gestrengheid van studie en onderzoekingsgeest boven VIRCHOW plaatsen, in eenig opzicht te willen teregtwijzen, evenmin vinden wij eenige aanleiding om de juistheid te betwijfelen der bewering van den soliden Anatoom, dat de doelmatige techniek zulke uitstekende diensten aan den vooruitgang in de Ontleedkunde heeft bewezen; alleen veroorloven wij ons naar aanleiding van deze redevoeringen ook onze richting uiteen te zetten, om aan te toonen dat die toch niet geheel overeenkomt met die, welke wij in de genoemde redevoeringen vertegenwoordigd vinden.

Wij vinden ons daartoe geroepen, omdat wij vroeger den Heer EVERS in zijne richting verdedigd hebben en omdat wij ons in de physiologische en in de pathologisch-anatomische (sit venia verbo) redevoering hooren toeroepen, dat er geen verschil bestaat tusschen hunne zienswijze en de onze.

* Et pourtant, quelque sincère que soit l'admiration, qu'on professe pour les progrès réalisés à l'aide des travaux anatomiques, microscopiques et chimiques; quelque convaincu qu'on soit de l'insuffisance du diagnostic et d'une thérapeutique purement symptomatiques, il n'en est pas moins vrai que ces troubles fonctionnels demeurent le sujet

1) *Over het tegenwoordig standpunt der Physiologie enz.*, door Prof. A. HEYNSIUS.

Het gewigt eener doelmatige ontleedkundige Techniek, door Prof. T. ZAAIJER.

De anatomisch-physiologische rigting in de hedendaagsche geneeskunde, door Prof. J.

A. BOOGAARD.

principal de la préoccupation du médecin comme du malade." (A. SPRING, symptomatologie).

Wij hebben het geluk gehad gevormd te worden door Anatomie, Physiologie en Pathologie en zouden geene achtung voor onze eigene kennis bezitten, indien wij diezelfde kennis niet aan die bron allereerst hadden te danken gehad; en toch is die bron niet onze kennis, is die bron niet meer ons richtsnoer.

Wij hebben onze hersenlijders nooit naar anatomisch-physiologische beginselen behandeld en meenen toch onze behandeling wetenschappelijk te kunnen verdedigen.

Wij onderkennen eene hepatitis niet door de pathologisch-anatomische veranderingen, die de lijkopening post mortem aanduidt, maar uit het *complexus symptomatum*, hetwelk ons reeds sedert eeuwen door onze oude pruiken is voorgedreund.

Wij geven daarmee dus al dadelijk te kennen, dat wij, onverminderd onze groote achtung voor Prof. BOOGAARD, onmogelijk kunnen instemmen met de vermomde beschuldiging, die op bz. 34 en 35 wordt uitgesproken, als of het behandelen der ziekten, vóór de groote ontwikkeling der anatomisch-physiologische studiën van lateren tijd, niet veel meer was dan eene "divinatio medica" een "rondtasten in het blinde."

De utopie eener geneeskunst, gegrondvest op physiologisch-anatomisch weten, is zeer schoon en stellig onzer aller vurigste wensch, maar die kan voor als nog niet als maatstaf van ons handelen aan het ziekbed gelden.

De Hoogleeraar in het vak moet de lust tot volmaking, tot uitbreiding der kennis in het vak met alle krachten die in hem zijn, bij zijne leerlingen opwekken en daarom kan hij de uitkomsten van gestreng onderzoek niet te schoon schilderen; maar wij "drankjesmannen", wij, die ons met de werkelijkheid moeten bezighouden, wij gelooven nog niet aan die utopie.

Wij noemen ons geenszins "conservatieven," tegenover het beweren van den Heer BOOGAARD, dat hij, even als de Theologen in hun vak, tot de "moderne" richting behoort; maar wij ontkennen toch de uitspraak van den Heer HEYNSIUS, dat "elke grondslag voor eene rationele therapie vervallen is" (blz. 32). Of is het toedienen van morphine bij hersenoverprikkeling niet rationeel, omdat geen enkele anatomisch-physiologische grond daarvoor bestaat? Is het doen inademen van eene verhitte, met vocht verzadigde atmosfeer bij croup geene behandeling, die hare raison d'être even zoo goed heeft als alle handelingen, die op grond van redenering worden uitgevoerd?

Er zijn belangrijke vorderingen gemaakt in onze kennis omtrent verscheidene ziekteprocessen. Het physisch onderzoek heeft reeds eenig nut gesticht en zal waarschijnlijk nog veel meer nut stichten; dat neemt evenwel niet weg, dat al dat weten in verhouding tot het onbekende zoo luttel, zoo nietig, zoo weinig van beteekenis is, dat wij òf ons moeten onthouden van therapie bij ziekten òf een ander richtsnoer moeten nemen voor ons handelen, dan het anatomisch-physiologisch weten.

Het richtsnoer voor *ons* weten is analogie en inductie; diezelfde inductie, die door onze physiologische school zoo gewraakt wordt en toch eigenlijk (buiten hun weten misschien) ook *haar* richtsnoer is.

J. M. SCHRANT zegt 1): "Doch ik moet u waarschuwen tegen eene dwaling, waartoe eene te eenzijdige beoefening van het physisch onderzoek in den laatsten tijd veel heeft bijgedragen, namelijk: als zoude de anatomische toestand, die de physische diagnostiek ons aanwijst, de ziekte zelve zijn. Dit is eene verwisseling van denkbeelden, die op een onjuist ziektebegrip berust. Ziektediagnose is een abstract besluit door onze rede uit de waarneming getrokken."

1) *Nagelaten geschriften*, 1ste stuk, pag. 12.

Ook bij hem zien wij dus inductie aanbevelen. Al onze uitslagziekten, de heete zoowel als de slepde, zijn door inductie als ziektebeeld geconstrueerd en wij herkennen alleen door die op analogie berustende inductie eene pokziekte, den eenen of anderen syphilisvorm, onze behandeling is evenzeer op analogie gegrond en wanneer wij kamfer of opium geven bij pokken, die door gemis aan energie des lijders zich niet behoorlijk ontwikkelen, dan handelen wij even als HUXHAM en SYDENHAM, en handelen, zonder eenigen physiologischen grond, daarom niets minder rationeel. De Physioloog heeft het regt niet onze *ratio* te betwijfelen, omdat wij met zijne *rationatio* niet instemmen.

Door den Heer BOOGAARD wordt, bij wijze van concessie of gratie, ook aan de praktische ziekbedervaring eenig nut toegeschreven. Ervaring aan het ziekbed is niet alleen ook nuttig, maar is *allereerst noodig* om zieken te kunnen behandelen.

Wij ontkennen ten eenenmale, dat de kennis die de Geneesheer aan het ziekbed opdoet, zich tot een zeker "savoir faire" beperkt, wanneer die kennis niet in verband gebracht wordt met Physiologie. Ik ben mijne leermeesters, vooral den te vroeg aan de wetenschap ontrukten HALBERTSMA en den Heer BOOGAARD mijn leven lang dankbaar voor alles, waarin zij mij wel hebben willen onderrigten; maar nooit zal ik mij daartoe laten verleiden, de bron van al mijn weten in Anatomie, Physiologie en Pathologie te zoeken.

Onze geneesmiddelleer berust grootendeels op waarneming aan het ziekbed en, is het ook al waar, dat ook zij alleen door het experiment wezenlijk kan bevorderd worden, zoo is toch het tegenwoordig bekende volstrekt zoo onbruikbaar nog niet, dat wij elke redenering daarbij moeten uitsluiten. Het is niet alleen de chinine en de morphine, wier werking in bepaalde ziektevormen zeker is, ook de overige groote reeks van alkaloiden heeft reeds hare vaste punten gevonden, ook verscheidene metalen en metalloïden zijn in hunne werking naauwkeurig onderzocht. Dat er nog een groote ballast van onbruikbaar materiaal onder de zoogenoemde geneesmiddelen wordt medegesleept en door de magen der lijders wordt gestuwd is ontegenzeggelijk; dat neemt evenwel niet weg dat wij dien ballast niet over boord mogen werpen, vóór dat wij zeker zijn, dat wij niet het ei met den dop wegwerpen; waarschijnlijk schuilt nog menige parel onder dien mesthoop.

En nu hoor ik toch nog onze anatomische Physiologen vragen: wat is dan toch eigenlijk het verschil tusschen onze en uwe zienswijze? Eenvoudig dit: Gij beschouwt uwe kennis als de bron van onze kennis en ik beschouw die als de trap, langs welke ik tot onze kennis ben geraakt. Ik heb uwe trap noodig gehad om tot mijne kennis te komen, maar ik heb op mijn voorportaal van kennis geheel andere bouwstoffen noodig om verder te komen.

Ik ben dus volstrekt geen RADEMACHER redivivus, noch Hahnemanniaan, ik misken de waarde van het middel niet, maar ik stel het middel niet boven het doel.

Mijn doel is, de beste wijze te vinden om de ziekten, die onder mijn oogen komen, te erkennen en daarna die ziekten zoo goed mogelijk te behandelen; daartoe gebruik ik alle middelen die mij ten dienste staan, maar schat die middelen niet hooger en niet lager dan zij verdienen.

De anatomisch-physiologische school zegt, dat wij van hun alles moeten leeren; ik veroorloof mij eene tegenovergestelde meening te verdedigen; zij hebben het meesta van ons geleerd. Eerst heeft men waargenomen dat er een zekere toestand bestaat, waar bij drukking op eene borstzijde pijn wordt veroorzaakt, waarbij een benaauwd hoesten voorkomt, waarop volgt het uitwerpen van roestkleurige sputa, waarna genezing of de dood volgt, en men heeft dien toestand longontsteking genoemd, eeuwen vóór dat

LOUIS of ANDRAL daaraan dachten, die aandoening pathologisch-anatomisch te analyseren. Het physisch onderzoek is hier toegepast op eene ziekte, wier eigenlijk karakter reeds voor lang bekend was geworden *door de waarneming aan het ziekbed; ex uno disce omnes.*

De intermitterende pols, de dicrotische pols was reeds eene eeuw geleden door GROSSI beschreven, vóór dat de eerste sphygmograaf werd uitgevonden.

Ik verwijt de anatomisch-physiologische school niet, dat zij ons nog niet meer heeft geleerd, evenmin verwijt ik de Pathologische Anatomie, dat zij ons uit den aard der zaak grootendeels alleen die afwijkingen met zekerheid leert kennen, waartegen onze kunst niets vermag; maar ik meen te mogen eischen dat die school erkent, dat zij van onze ziekbedwaarnemingen meer heeft geleerd dan zij thans wil toestemmen.

Wij willen wel niet de overdrevene liefde voor Pathologische Anatomie, die eenmaal een zeker gepensioneerd Dirigerend Off. v. Gez. in een zeker Nederlandsch werk aan den dag legde, door de dwaze bewering, dat het jammer was dat niet elke historia morbi met de sectio cadaveris begon, in het algemeen aan de anatomisch-physiologische school verwijten; maar van overdrijving is zij toch niet geheel vrij te pleiten.

Prof. HEYNSIUS roept den toekomstige Geneeskundige toe: handel dus, als het mogelijk is, expectatief (blz. 33), d. i. met andere woorden gezegd, handel liefst niet, uwe geneesmiddelen hebben meer kans van kwaad dan goed te doen.

Wij veroorloven ons den toekomstigen Geneesheer toe te roepen, vertrouw uwe physiologische school waar zij licht geeft; maar waar zij ophoudt te schijnen, weiger daar vooral niet te luisteren naar de eeuwenoude waarneming aan het ziekbed.

Jonge lieden luisteren zoo gaarne naar hen, die het voor eeuwen als waarheid erkende in twijfel trekken. Gij, die u aan de Geneeskunde zult toewijden, neemt u in acht voor het overdrijven van het bij u ingeplante scepticisme!

Wij eindigen met den wensch en ook in het vertrouwen, dat de hedendaagsche anatomisch-physiologische richting nog veel goede vruchten zal dragen, maar tevens dat de physiologische school geene waarheden leert betwijfelen, omdat zij die nog niet verklaren kan.

Leiden, 16 April 1866.

I. LEONIDES VAN PRAAG.

B E R I G T E N.

BUITENLAND.

LONDEN. — *The Medical Times* van 28 April l.l. bevat het verhaal eener cholera-epidemie, welke zich op het schip *The England* met Duitsche landverhuizers op weg van Liverpool naar Amerika vertoonde. Het schip verliet de Mersey op 28 en Queenstown op 29 Maart met eene bemanning van circa 1000 personen, waaronder 400 Duitschers. Bij het binnenloopen te Halifax had de ziekte sinds 4 April 46 slagtoffers gemaakt, welk cijfer twee dagen na de aankomst aldaar reeds tot 140 geklommen was.

— Hetzelfde blad verhaalt dat er onder de passagiers van het door cholera overvallen stoomschip *England* talrijke uit Oost-Friesland waren, welke over Rotterdam naar Hull en vandaar naar Liverpool gekomen en aldaar op gemeld schip naar New-York ingescheept waren.

— Hetzelfde blad bevat wederom het verslag eener ovariotomie en eener hernioto-